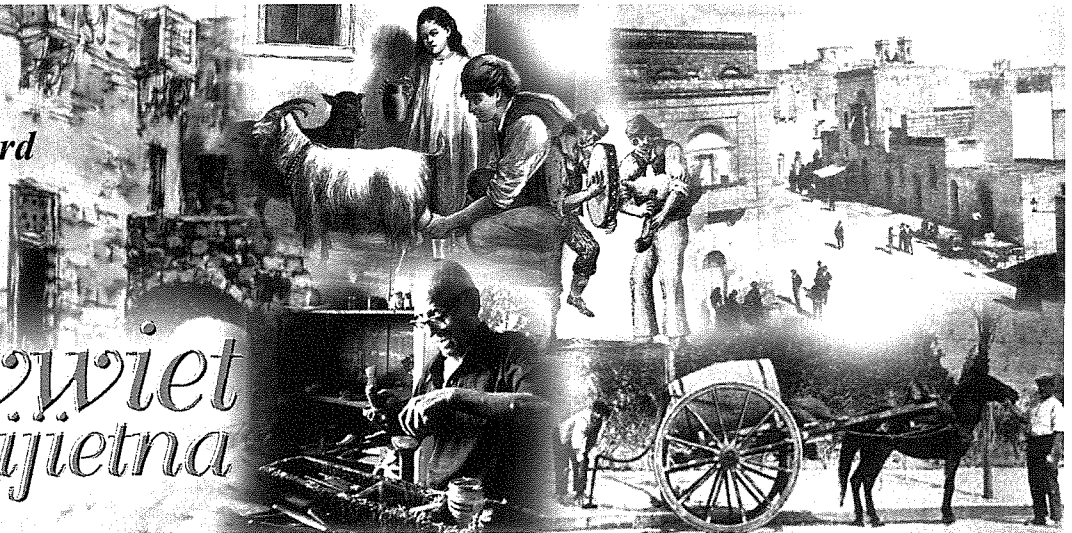

**FOLKLOR
GĦAWDXI**

*Anton F. Attard
jirrakkonta
u jfisser...*

drawwjet missirijietna

© Anton F. Attard

IS-SNAJJA' QODMA F'GHAWDEX

(*It-Tmintax-il Parti*)

FRAN U HOBŻ

1. Hġiel mill-Imghoddi

Fran fil-Gran Kastell

Fejn inbena l-ewwel forn f'Ghawdex ma nistgħux ngħidu. Imma fil-Gran Kastell kien hemm il-fran ukoll minkejja ċ-ċokon tiegħu. Infatti nsibu li fis-seklu 16 kienet inqalghet tilwima għax xi hadd beda jibni forn qrib ħafna tat-tieqa ta' wiehed mill-girien. Dan ipprotesta ma' l-awtoritajiet għax id-duħħan kien se jidhollu fid-dar. Liġi miktuba ma kienx hemm. Ikkonsultaw il-bandi u ssejjaħ ukoll Andrea de Santoro biex jixhed x'kienet il-konswetudni jew id-drawwa f'każijiet bħal dan. U de Santoro xehed li l-forn irid ikun tlett ixbar imbiegħed mill-ħajt diviżorju. Din il-konswetudni kellha s-saħħa ta' liġi u għalhekk minn dak in-nhar 'il quddiem saret regolament.¹

Żewġ Kwalitajiet ta' Hobż

Skond Bandu tal-10 ta' Ottubru, 1586, dak iż-żmien kien hemm żewġ kwalitajiet ta' hobż. Kien hemm il-hobż tal-qamħ, li kien jiżen tlettax-il uqija (26.46 grammi jew kemm kemm aktar minn kwart u nofs), u hobż tal-mahlut, tal-qamħ u tax-xgħir, ta' lewn kannella ċar. Dan kien jiżen ħmistax-il uqija (0.397 ta' kilogramm jew man-nofs artal). Dawn iż-żewġ tipi ta' hobż kienu jinbiegħu l-istess, żewġ grani jew ħabbtejn, meta l-paga kienet 40 ħabba (3 soldi u 4 ħabbiet jew 3.3 ewrocentezmi) kull jum. Minbarra li kien ikun nieqes mill-piż, dak iż-żmien il-hobż mhux dejjem kien ikun imsajjar sewwa, għandu mnejn minħabba nuqqas ta' ħatab għalkemm id-dokument ma jgħidx għaliex.²

Il-Furnar Jacobo Greco

Fis-sena 1592 insibu furnar imsemmi b'ismu, ċertu Jacobo Greco (Ġakobb Grech jew Ġakbu Grech). Dan kien għamel offerta lill-*Universitas* ta' Ghawdex, li kienet il-Gvern Lokali tal-gżira. Dan offra li jkabbar il-hobż b' uqija u jagħmel hobż ta' tlettax-il uqija (mela kien ċkien!), imsajjar sewwa u jibqa'

jbigħu bil-prezz ta' qabel, basta l-*Universitas* toffrilu modd (*salma*) qamħ fi dqiq kull jum. Il-ħatab u l-injam kien se jagħmel tajjeb għalihom hu. Il-gurati laqgħu l-offerta. Milli jidher dan Jacobo Greco kellu forn kbir mhux ħazin għalkemm id-dokument ma jsemmi xejn.³

Hobż b'Ilma Pur

Minħabba n-natura tax-xogħol jidher li fis-seklu 16 l-akbar għadd ta' fran kienu jinsabu r-Rabat. Izda milli jidher xi hadd kien qiegħed jinqeda bl-ilma tal-bjar b'abbuż għax l-ilma tal-bjar jista' jkun ikkontaminat u mniġġes. Hobż magħgun b'dan l-ilma seta' jkun ta' periklu għas-saħħa tal-poplu. L-akkattapani kienu dejjem għassa għall-kwalità ta' ikel li jinbiegħ għal dawk li huma piż, kwalità u prezz. Għalhekk, fis-6 ta' Settembru, 1592, ħareġ bandu biex hadd ma juza iżjed ilma tal-bjar għall-għagna tal-hobż, imma dan l-ilma kellhom imorru jgibuh mill-Għajn il-Kbira fit-truf tar-Rabat, kif nafu, fit-triq li tiegħu għax-Xlendi.⁴

Il-Gran Kastell: il-Belt, iċ-Ċentru Abitat tal-Gżira Ghawdxija

Fis-seklu 16 u 17 il-Gran Kastell, magħruf bħala "Il-Belt" kien għadu ċ-ċentru abitat tal-gżira Ghawdxija. Għalhekk il-furnara kienu jfittxu li jmorru jbigħu l-hobż hemmhekk, għax hemm kienet toqgħod il-maġġoranza tal-popolazzjoni. Dan seta' holoq iffullar żejjed u kwistjonijiet bla bżonn. Għalhekk l-akkattapani riedu li jirregulaw din il-ħaġa wkoll. Għalhekk, f'Settembru, 1698, ħareġ bandu biex il-panettieri (dawk li jbigħu l-hobż) imorru jbigħu l-hobż hemmhekk meta jmisshom biss u hekk il-bejgħ tal-hobż fil-Kastell gie rregulat.⁵

Iżjed Ismijiet ta' Furnara

Minn dokument iffirmat fis-sena 1703 insiru nafu b'ħames furnara ohra li kienu jahdmu f'Ghawdex dik il-ħabta tal-bidu tas-seklu 18. Dawn kienu Ġużeppi Cumbo, Marija Sultana, Maruzza Farrugia, Ambroġ Vella u Mikiel Borg.

Skont dan id-dokument, dawn il-furnara, li kien irranga magħhom Vittorio Grech, wiehed mis-servi tal-Palazz tal-Gvernatur, kellhom jipprovdu l-hobż għall-*Piazza d'Armi* jew il-gwarniġjon ta' suldati li kienu jieħdu hsieb id-difiża ta' Ghawdex taht dawn il-kondizzjonijiet:

1. Iridu jipprovdu l-hobż kull jum, Hdud u festi inkluzi.
2. Iridu jaħdmu hobż tal-qamh.
3. Kull hobża trid tkun tiżen tlettax-il uqija.
4. Il-hobż irid ikun magħgun tajjeb u moħmi sewwa bħal dik il-hobża li kienet saret mill-furnara fil-preżenza ta' l-akkattapani, l-uffiċjal responsabbli mill-kwalità ta' l-ikel u mill-indafa fis-suq.
5. Min se jintrabat li jagħmel il-hobż lill-*Piazza* u mbagħad jonqos li jagħmel hekk, jehel multa ta' hmistax-ir rbieghi (2s jew 10c jew 25 ewroċenteżmu) li kellha tittiehed kollha mill-*Universitas*.

Il-prezz tal-hobż ma jidherx għax dan kellu jkun dak li kien fis-seħh dik il-ħabta.⁶

Mill-Qamh u x-Xgħir sal-Hobż

Mid-dokumenti miktuba fil-15 u fis-26 ta' Ottubru, 1703, insiru nafu minfejn u kif kien jasal il-hobż għand il-poplu Ghawdexi ta' dak iż-żmien.

Il-qamh, ix-xgħir u l-maħlut kien jiġi impurtat mill-Gvern. L-*Universitas* jew Gvern Lokali ta' Ghawdex kienet tixtri kemm ikollha bżonn għall-popolazzjoni Ghawdexija, u taħżnu fil-imħażen u l-fosos li kien hemm fil-Gran Kastell.

Il-qamh kien imbagħad jinbiegħ bl-offerta lil min joffri l-iżjed biex hekk il-flus żejda li ddaħhal l-*Universitas* jitqiesu bħala taxa (imsejha *Il Bollo*) għat-tiswijiet tas-swar u l-ħlas tan-nies tad-Dejma.

Min jixtri l-qamh imbagħad kien ibiġhu lill-furnara, li l-ewwel kienu jiħnuh għand it-taħhan, imbagħad igħarbluh u jagħmluh dqiq u maħlut għall-hobż.

Meta nkitbu d-dokumenti li semmejna jidher li l-offerta li kienet saret kienet baxxa wisq. Għalhekk, fl-ittra tiegħu tas-26 ta' Ottubru, 1703, is-Siniskalk (is-Siniskalk kien il-Kavaliier li kien jikkmanda s-suldati) qal lill-*Universitas* ta' Ghawdex biex joħorġu sejha oħra għall-offerti li kellha tiħabbar fil-Knisja Kollegġjata ta' Ghawdex, il-Matrici, fil-Gran Kastell, u fil-knisja parrokkjali ta' San Ġorġ tar-Rabat. Mill-fatt li s-sejha saret ukoll fil-knisja ta' San Ġorġ tar-Rabat, jidher li l-biża' mit-Torok kien naqas sew u n-nies kienu diġà bdew joqogħdu fi djar ikbar fis-subborg tač-Cittadella.⁷

Il-Hobż fost il-Klassijiet Soċjali u fil-Furmarija

Għal skopijiet ta' kompletezza ngħidu xi haġa fuq kif kien jitqassam il-hobż fost il-klassijiet soċjali u fl-Isptar ta' l-Ordni tal-Kavaliieri, imsejjah il-Furmarija, jiġifieri s-*Sacra*

Infirmeria, l-Belt Valletta, Ilum Dar il-Mediterran.

Mela, dari kien hawn **hobż abjad** għall-klassijiet il-gholja u fl-Infirmerija ta' l-Ordni lill-Kavaliieri kienu jagħtuhom minn dan il-hobż abjad.

Kien hawn **hobż inqas abjad** għall-klassijiet tan-nofs. Mela lill-ħaddiema u lill-manwala kienu jagħtuhom minn dan il-hobż, **hobż tal-ħaddiema**.

Kien hawn ukoll **hobż tal-maħlut**, magħruf ukoll bħala **hobż ismar**, għall-klassijiet il-baxxi. Lill-habsin u lill-ilsiera kienu jagħtuhom minn dan il-hobż tal-maħlut.

Mela dari l-hobż kien għelm tal-klassi soċjali. Minn hekk tmisslet il-mistoqsija: Dak x'hobż jiekol? Jiġifieri, dak ta' liema klassi hu? Dak x'kostumi għandu?

Hobż ta' l-Oħxon

Kien hemm ukoll dari hobż imsejjah **hobż ta' l-oħxon** li x'aktarx kien ikun fih ingredjenti oħra estranji għal kollox għad-dqiq tal-qamh u tal-maħlut. Jista' jkun li kien xi tip ta' hobż għal meta kien jaqa' l-ġuħ. Imma dwar dan il-hobż hadd m'għaraf iġidli xejn.

(Jissokta)

¹ Rev. Joseph Bezzina, "Paġna mill-Arkivju Nazzjonali - 5. Regolament għall-bini tal-fran. (1575)" *Il-Hajja f'Ghawdex*, Mejju-Ġunju, 1992, p. 12.

² Idem, "Paġna mill-Arkivju Nazzjonali - 7. Hobż taht il-piż u kwalità fqira". *Il-Hajja f'Ghawdex*, Awwissu Settembru, 1992, p. 12.

³ Idem, "Paġna mill-Arkivju Nazzjonali - 10. Offerta ta' Hobż għall-Fqar 1592". *Il-Hajja f'Ghawdex*, Diċembru 1592.

⁴ Idem, "Ghawdex Erba' Mit Sena Ilu. Hobż b'Ilma Pur." *Il-Hajja f'Ghawdex*, Jannar, 1996, p. 16.

⁵ Idem, "Ghawdex Erba' Mit Sena Ilu. Il-Bejgħ tal-Hobż fič-Cittadella." *Il-Hajja f'Ghawdex*, Ottubru, 1998, p. 8.

⁶ Idem, "Mill-Arkivju Nazzjonali - 112. Proviżjon ta' Hobż lill-Pjazza." *Il-Hajja f'Ghawdex*. Frar, 2003, p. 23.

⁷ Idem, "Paġna mill-Arkivju Nazzjonali - 119. Il-*Bollo* fuq il-Hobż." *Il-Hajja f'Ghawdex*, Novembru, 2003, p. 23.